

Jan Dyduch

Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 45/1-2, 81-94

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN DYDUCH

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

POŚLANNICTWO SZKOŁY W ŚWIETLE II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO

Treść: Wstęp 1. Ewangelizacyjna rola szkoły. 2. Organizacja szkoły. 3. Zadania szkoły. Zakończenie.

Wstęp

Ojciec Święty Jan Paweł II w zakończeniu Listu Apostolskiego „*Novo millennio ineunte*” napisał: „Idźmy naprzód z nadzieją. Nowe tysiąclecie otwiera się przed Kościołem niczym rozległy ocean, na który mamy wypłynąć licząc na pomoc Chrystusa”.¹ Płynąc po tym rozległym oceanie jako sternika mamy Chrystusa i Jego prawdę. Różne są sposoby jej poznawania. Do bardzo istotnych należy szkoła na każdym szczeblu i poziomie. Tą sprawą zajął się II Polski Synod Plenarny z lat 1991-1999.

1. Ewangelizacyjna rola szkoły

Synod Plenarny poświęcił szkołom specjalny dokument: „Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu”². Zagadnienie to jawi się także w innych dokumentach Polskiego Synodu Plenarnego. We wstępie dokumentu o szkołach Synod naucza: „Także w historii naszej Ojczyzny można dostrzec trwały związek wychowania i ewangelizacji. W imię wierności Ewangelii i swojej szczytnej tradycji Kościół w Polsce, zgromadzony na Synodzie, pragnie dać wyraz poczuciu odpowiedzialności za tę istotną dziedzinę życia osobistego i społecznego oraz zaprosić wszystkich, aby nie szczędzili wysiłków w służbie jej odnowy i reformy”³. Ewangelizacja przez wychowanie i nauczanie

¹ List apostolski „*Novo millennio ineunte*”, 6 I 2001, Libreria Editrice Vaticana, s. 82.

² II Polski Synod Plenarny /1991-1999/, Poznań 2001 /=*II PSP*/, s. 49-63.

³ Tamże, s. 49.

prawdy stanowi sens i cel istnienia każdej szkoły, w szczególności szkoły katolickiej. Kościół jest miejscem i narzędziem ewangelizacji. Analogicznie szkoła jest miejscem i narzędziem ewangelizacji. Szkoła ewangelizuje, ale także potrzebuje ewangelizacji. Zatem szkoła na każdym poziomie jest podmiotem i przedmiotem ewangelizacji. Włączenie szkół podstawowych, średnich i wyższych w dzieło nowej ewangelizacji postuluje Synod Plenarny.⁴

Nowa ewangelizacja domaga się nowego zapału i gorliwości w nauczaniu prawdy, nowych metod i sposobów głoszenia Ewangelii oraz uwzględnienia nowej sytuacji słuchacza prawdy. Nie oznacza natomiast i nie może oznaczać przepowiadania jakiegś „nowej ewangelii”, jakiegoś „nowinkarstwa”, które zniekształca i wypacza prawdę⁵. Biorąc pod uwagę słuchacza prawdy, jej przekazywanie będzie zróżnicowane w zależności od szkoły, z której korzysta. To zróżnicowanie najbardziej uwydatnia się przy podziale szkół na podstawowe, średnie i wyższe.

Synod naucza, że rodzice, którzy są głównymi wychowawcami swych dzieci mają prawo do korzystania ze szkoły w wypełnianiu posłannictwa wychowawczego⁶. W tym względzie Synod odwołuje się do Kodeksu Prawa Kanonicznego: „Wśród środków wychowania wierni powinni bardzo cenić szkoły, które są dla rodziców główną pomocą w wypełnianiu obowiązku wychowania” /kan. 796, § 1/. Synod odwołując się do nauczania Soboru Watykańskiego II, głosi wolność rodziców w wyborze szkół dla swoich dzieci: „Rodzice mają prawo do swobodnego i zgodnego ze swoimi przekonaniem wyboru szkoły lub innych środków niezbędnych do kształcenia dzieci. Mają też prawo do tego, żeby ich dzieci nie uczęszczały do szkół, które nie zgadzają się z przekonaniem moralnymi i religijnymi rodziny”⁷. Ta wolność winna pójść po takiej linii, aby rodzice mieli możliwość, posyłania dzieci do takich szkół, w których będą one wychowywane zgodnie z ich przekonaniem religijnymi. Stąd rodzice katolicy powinni mieć możliwość posyłania swoich dzieci do szkół zapewniających wychowanie katolickie. Dlatego Kodeks Prawa Kanonicznego zobowiązuje wiernych: „Wierni mają zabiegać

⁴ Por. tamże, s. 20.

⁵ Por. tamże, s. 10-15.

⁶ Por. tamże, s. 50.

⁷ Tamże, s. 50.

o to, ażeby ustawy państwowe dotyczące kształcenia młodzieży, zapewniały jej także w szkole wychowanie religijne i moralne, zgodnie z sumieniem rodziców” /kan. 799/. Tę wolność rodziców w wyborze szkoły winna uznać władza państwowa i zgodnie z zasadami sprawiedliwości rozdzielczej udzielać dotacji dla szkół, zapewniających wychowanie zgodnie z przekonaniem religijnym rodziców. Tak więc o ewangelizacyjny charakter szkoły winni zatroszczyć się: rodzice, wszyscy wierni i władza państwowa.

Te zasady prawodawstwa powszechnego przywołuje Polski Synod Plenarny: „Kościół, w przekonaniu, że pluralizm szkół umożliwia poszanowanie podstawowych praw człowieka i jego wolności, odrzuca monopol państwa w zakresie szkolnictwa”⁸. Chcąc zapewnić rodzicom możliwość wyboru szkoły. Kościół tworzy szkoły katolickie i wzywa wiernych do ich popierania przez pomoc w ich zakładaniu i utrzymaniu.⁹

Ewangelizacyjny charakter szkoły katolickiej jawi się także w jej tolerancyjnym nastawieniu wobec uczniów innych wyznań i światopoglądów. Synod Polski stwierdza: „Szkoła katolicka... z samej zasady jest otwarta dla wszystkich bez względu na wyznanie czy światopogląd. Uczy ona i wychowuje w duchu ekumenizmu oraz szacunku dla każdego człowieka”¹⁰ Kościół, głosząc wolność religijną i wolność wyboru szkoły, zgodnie z przekonaniem religijnym rodziców, uznaje ją także wobec rodziców i dzieci innych wyznań. I dlatego zapewnia wolność religijną uczniom korzystającym ze szkół katolickich¹¹.

Synod Plenarny, opisując sytuację polskiej szkoły, stwierdza, że liczba szkół katolickich w naszym kraju jest za mała i nie odpowiada zapotrzebowaniu społecznemu. Złożyło się na to wiele przyczyn, przede wszystkim monopol państwa na oświatę, jaki miał miejsce w czasach rządów komunistycznych, a także aktualna sprawa finansowania szkół katolickich, które są tylko częściowo dotowane przez państwo¹². Obecnie Kościół katolicki w Polsce posiada całkowitą wolność w zakładaniu i prowadzeniu szkół. Gwarantuje ją Konkor-

⁸ Tamże, s. 50.

⁹ Por. tamże, s. 50.

¹⁰ Tamże, s. 51.

¹¹ Por. J. Dyduch, Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, *Analecta Cracoviensia*, 18/1986/350.

¹² Por. IIPSP, s. 53-54.

dat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską dnia 28 VII 1993 r. „Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze w tym przedszkola, oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami Prawa Kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” /art. 14 ust. 1/. Brak wystarczającej liczby szkół katolickich nie zwalnia rodziców i uczniów od troski o katolickie wychowanie w szkole. Obecnie, w pewnym stopniu, gwarantuje to nauczanie religii w szkołach. Do tej sprawy Synod przywiązuje wielką wagę: „Nauczanie religii w szkole powinno prowadzić nie tylko do poznania chrześcijaństwa, lecz przede wszystkim do umiłowania Boga i przyłgnięcia do niego. Stanowi ono również ważny element kształtowania odpowiedzialnych postaw uczniów i integracji ich osobowości”¹³. Nauczanie religii w szkole jawi się nie tylko jako dyscyplina szkolna, wymagająca podobnego traktowania jak inne przedmioty, ale także jako istotny czynnik kształtowania osobowości człowieka wierzącego. Stąd katecheza szkolna, bo tak trzeba postrzegać naukę religii w szkole, sprawia, że szkoła staje się miejscem ewangelizacji: „Wprowadzenie nauki religii w szkołach publicznych stworzyło większą szansę objęcia misją ewangelizacyjną zarówno uczniów, jak i samych nauczycieli i wychowawców, Misja ta jest na ogół dobrze spełniana”¹⁴.

W Polsce przywrócenie nauki religii w szkole stało się możliwe, dzięki przemianom dokonany w roku 1989. Nauka religii w szkole została przywrócona „Ustawą o systemie oświaty” z 1991 r. Status prawny katechety jako nauczyciela w szkole publicznej reguluje znowelizowana w 1996 r. „Karta nauczyciela”¹⁵. Natomiast gwarancje nauczania religii w szkole daje Konkordat z 1993 r.: „Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych” /art. 12, ust. 1/.

Dzięki tej konkordatowej gwarancji i innym ustawom, które przywróciły nauczanie religii w szkołach polskich i zyczliwie je re-

¹³ Tamże, s. 51.

¹⁴ Tamże, s. 55.

¹⁵ Por. tamże, s. 55.

gulują, mogą one spełniać rolę ewangelizacyjną. Trzeba dodać, że z tego rodzaju ewangelizacji korzysta zdecydowana większość rodziców i uczniów katolickich w Polsce.

Szczególną rolę ewangelizacyjną spełniają szkoły wyższe a zwłaszcza uniwersytety. Poznawanie prawdy i jej głoszenie to sens istnienia szkół wyższych. Naucza o tym Jan Paweł II: „Powołaniem każdego uniwersytetu jest służba prawdzie: jej odkrywanie i przekazywanie innym... Człowiek ma żywą świadomość, iż prawda jest poza nim i ponad nim samym. Człowiek prawdy nie tworzy, ale ona sama się przed nim odsłania, gdy jej wytrwale szuka. Poznawanie prawdy rodzi jedyną w swym rodzaju duchową radość – *gaudium veritatis*”¹⁶. Polski Synod Plenarny podejmuje to nauczanie papieskie, jak również nauczanie zawarte w konstytucji apostołskiej Jana Pawła II „*Ex corde Ecclesiae*” z dn. 15 VIII 1990 r. Uniwersytet „narodzony z serca Kościoła” podejmuje twórczy trud, aby zdobywać prawdę i nią promieniować dla dobra ludzkości. Synod naucza: „Wypełniając swe powołanie, *Universitas magistrorum et scholarium*, oddaje się badaniom naukowym oraz nauczaniu i formacji studentów... Dlatego Kościół głosi, że uniwersytety, jako wspólnoty ludzi doszukujących prawdy, są niezbędne dla życia narodu i Kościoła”¹⁷.

Współczesny obraz wyższych uczelni, często nie odpowiada przywołanej wizji uniwersytetów. Zostały one dotknięte kryzysem, zagrożone są utylitaryzmem, liberalizmem, relatywizmem, hedonizmem i pesymizmem¹⁸. Sytuacja, taka wymaga naprawy i odnowy oraz jest wołaniem o prowadzenie ewangelizacji na uniwersytetach i przez uniwersytety¹⁹. To wołanie dotyczy także wyższych szkół katolickich, które z racji swego posłannictwa winny aktywnie zaangażować się w ewangelizację. Naucza Synod: „Każdy katolicki instytut studiów wyższych... jest wspólnotą, która działając w sposób ściśle naukowy i krytyczny, przyczynia się do ochrony i postępu ludzkiej

¹⁶ Przemówienie z 8 VII 1997, W: VI podróż apostolska Jana Pawła II do Ojczyzny, Kraków 1997, s. 222-223.

¹⁷ PSP, s. 52.

¹⁸ Kongregacja Wychowania Katolickiego, Papieska Rada Świeckich, Papieska Rada Kultury, *Presenza della Chiesa nell'universita e nella cultura universitaria*, 22 V 1997, s. 7-12.

¹⁹ Por. J. Dyduch, *Posłannictwo Uniwersytetu w świetle dokumentów kościelnych*. Prawo Kanoniczne, 38/1995/ nr 1-2, s. 84.

godności oraz dziedzictwa kulturowego poprzez prace badawcze, nauczanie i posługę na rzecz kultury wspólnoty lokalnej, krajowej i międzynarodowej”.²⁰ Uniwersytet jest szczególnie areopagiem kultury. Synod poświęca specjalny dokument ewangelizacji kultury: „Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu”²¹. Ten obszerny dokument zaledwie wzmiankuje, że w uprzywilejowanych miejscach kultury, jakimi są szkoły, uniwersytety, ośrodki badań naukowych i technicznych, winna się dokonywać ewangelizacja²². Wydaje się, że ze względu na olbrzymie znaczenie kultury dla życia narodu i Kościoła, sprawa ta powinna być omówiona szerzej. Szkoła, niezależnie od szczebla, wówczas pełni rolę ewangelizacyjną, gdy będzie należycie zorganizowana.

2. Organizacja szkoły

Jest rzeczą zrozumiałą, że Polski Synod Plenarny zajmuje się przede wszystkim organizacją szkoły katolickiej. Nie brak jednak wskazań dotyczącej każdej szkoły, również publicznej. Poza tym, wychodząc z założenia, że szkoła katolicka jest prawdziwą szkołą, zdecydowana większość stwierdzeń i mających na uwadze szkołę katolicką, odnosi się do każdej szkoły. Synod stwierdza: „Ustawa o systemie oświaty z 1991 roku uporządkowała zasady edukacji w szkołach podstawowych i średnich. Treści wychowawcze skoncentrowała ona wokół wartości rodzinnych, chrześcijańskich i obywatelskich, które korzeniami tkwią w tradycji narodu, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości europejskie”²³.

Określenie szkoły katolickiej podaje dokument synodalny w oparciu o przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego. Określenie to zawiera dwa elementy: element materialny – nauczanie i wychowanie oparte o zasady ewangeliczne, oraz element formalny – erygowanie lub zatwierdzanie przez kompetentną władzę kościelną /por. kań. 803/. Synod naucza: „Chrześcijańska koncepcja świata, w której centrum stoi Chrystus określa i wyróżnia szkołę katolicką. Koncepcja ta ma przeznaczyć nauczanie oraz stanowić podstawę wychowania”²⁴.

²⁰ II PSP, s. 52.

²¹ Tamże, s. 101-124.

²² Por. tamże, s. 105.

²³ Tamże, s. 53.

²⁴ Tamże, s. 51.

Sobór Watykański II przypomniał prawo Kościoła do swobodnego zakładania szkół jakiegokolwiek rodzaju lub stopnia oraz kierowania nimi. Postanowienie to z kolei formułuje Kodeks Prawa Kanonicznego /por. kan. 800, § 1/. Odwołując się do tych norm, Synod apeluje: „Synod wzywa do podejmowania przez diecezje, zakony, parafie, wspólnoty między-parafialne, a także fundacje i stowarzyszenia katolików świeckich, wielkodusznych inicjatyw mających na celu tworzenie nowych szkół katolickich, dostosowanych do potrzeb miejscowości czy regionu”²⁵. Szczególna rola w zakładaniu szkół katolickich przypada w udziale biskupowi diecezjalnemu, bowiem on stanowi kompetentną władzę kościelną do ich erygowania, a także uznania istniejących za katolickie²⁶.

Wskazania Synodu Plenarnego odzwierciedlają nauczanie Kościoła o szkole jako wspólnocie rodziców, nauczycieli i uczniów. Rodzice w działalności szkoły odgrywają decydującą rolę: „Synod apeluje do rodziców, aby z powagą i odpowiedzialnością realizowali zasadę, że to oni są pierwszymi wychowawcami, a szkoła, przedszkole i inne instytucje wychowawcze pełnią funkcję pomocniczą w ich trudzie wychowawczym”²⁷.

Niezastąpioną rolę w szkole odgrywają nauczyciele i wychowawcy. Synod naucza: „Kościół odnosi się ze szczególnym uznaniem do powołania nauczyciela-wychowawcy. W rozumieniu pedagogiki katolickiej nauczyciel jest nie tylko specjalistą ograniczającym się do przekazywania w sposób usystematyzowany zespołu wiadomości, lecz przede wszystkim wychowawcą i mistrzem wspierającym powołanie swoich uczniów do życia w prawdzie i miłości”²⁸. Wzywa także nauczycieli do zrzeszania się i współdziałania w stowarzyszeniach katolickich i nauczycielskich grupach duszpasterskich; zaś do duszpasterzy zatrudnionych w szkołach apeluje o podejmowanie dialogu ze środowiskiem nauczycielskim. Zajmuje się sprawą należytego traktowania nauczycieli, a także zapewnienia im godziwej płacy i odpowiednich warunków życia. Ogromne pole działania w szkołach roztacza się przed nauczycielami katolikami.²⁹

²⁵ Tamże, s. 60.

²⁶ Por. J. Dyduch, *Szkoły katolickie...*, s. 353.

²⁷ Tamże, s. 58.

²⁸ Tamże, s. 50.

²⁹ Por. tamże, s. 57-58.

Tutaj Synod nawiązuje do dokumentu „Katolik świecki świadkiem wiary w szkole”³⁰. Katolik świecki wykonujący zawód nauczyciela winien go traktować jako powołanie w każdej szkole. Ma on być świadkiem Ewangelii również w szkole publicznej, a nawet świeckiej, gdzie jego obecność będzie jedyną formą obecności Kościoła.³¹

Szkołę stanowią przede wszystkim uczniowie. Synod wzywa: „Dzieci i młodzież należy uczyć szacunku do szkoły i osób, które je tworzą... Szkoła jest dobrem tworzonym przez ludzi, dla ludzi”³². Dla funkcjonowania wspólnoty szkolnej potrzebne jest współdziałanie i współpraca wszystkich grup ją stanowiących, w szczególności rodziców i nauczycieli³³. Bardzo pomocne w sprawnym działaniu wspólnoty szkolnej mogą okazać się organizacje, stowarzyszenia i ruchy katolickie, którym prawodawstwo zarówno kościelne jak i państwowe zapewnia swobodę działania³⁴.

Synod podkreśla znaczenie polityki państwa dla działania oraz rozwoju szkolnictwa i edukacji. Dostrzega braki, z których najgroźniejsze to skutki indoktrynacji komunistycznej z okresu PRL. Niekorzystne jest także niedoinwestowanie szkolnictwa i niskie zarobki nauczycieli. Dużą nadzieję budzi podjęta reforma szkolnictwa³⁵.

Rozwój kulturotwórczej działalności Kościoła sprawił, że uczelnie Wyższe będące w jego rękach dzielą się na uniwersytety i wydziały kościelne oraz na uniwersytety katolickie i inne instytuty wyższych studiów³⁶. Geneza tego rozróżnienia jawi się już w konstytucji apostołskiej Piusa XI „Deus scientiarum Dominus”, z 24 V 1931 roku, która przyczyniła się do odnowy wyższych studiów kościelnych³⁷. Zaistniała potrzeba, ustanowienia odrębnych zasad działania dla uniwersytetów katolickich, inspirowanych publiczną i powszechną obecnością idei chrześcijańskich i dla uniwersytetów kościelnych inspirowanych swe badania

³⁰ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Il laico cattolico testimone della fede nella scuola*, 15 X 1982, Roma 1982.

³¹ Por. J. Dyduch, *Szkoły katolickie...* s. 362.

³² *II PSP*, s. 58.

³³ *Tamże*, s. 57-58.

³⁴ *Tamże*, s. 54.

³⁵ *Por. tamże*, s. 54-55.

³⁶ Por. J. Dyduch, *Role uczelni kościelnych i katolickich w świetle powszechnego prawodawstwa posoborowego*, *Analecta Cracoviensia*, 24/1992/137.

³⁷ *AAS* 33/1931/241-262.

objawieniem Bożym³⁸. Przywołany podział uczelni został ostatecznie ukonstytuowany w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. i dwóch konstytucjach apostołskich Jana Pawła II: „*Sapientia christiana*” z 1979³⁹ i „*Ex corde Ecclesiae*” z 1990⁴⁰. Rozróżnienie na wyższe uczelnie kościelne i katolickie nie przekreśla ich podobieństwa i wielu wspólnych norm ich dotyczących, umieszczonych w przywołanych dokumentach.

Synod Plenarny wspomina zarówno o wyższych uczelniach kościelnych, jak i o wyższych uczelniach katolickich. Rozróżnienie to jednak nie jest dokładne i precyzyjne. Na przykład: „W działalności Kościoła na polu nauki i wychowania szczególne znaczenie mają uniwersytety katolickie, wydziały teologii na uczelniach świeckich oraz seminaria duchowne i inne katolickie instytuty studiów wyższych”⁴¹. Brak wzmianki o uczelniach kościelnych.

Erygowanie uniwersytetów i wydziałów kościelnych jest zarezerwowane Stolicy Apostolskiej: „Uniwersytety i wydziały kościelne mogą być tworzone tylko na mocy erekcji dokonanej przez Stolicę Apostolską lub uzyskanego od niej zatwierdzenia. Jej również przysługuje najwyższe kierownictwo tychże instytucji” /Kan. 816, § 1/ KPK/. Normę tę przywołuje Synod: „Kanoniczne erygowanie lub zatwierdzenie uniwersytetów i wydziałów kościelnych jest zastrzeżone Stolicy Apostolskiej”⁴². Erygowanie uniwersytetów katolickich należy do Stolicy apostolskiej lub Konferencji Biskupiej, innego zgromadzenia hierarchii katolickiej, biskupa diecezji, instytutu zakonnego albo do publicznej osoby prawnej, w uzgodnieniu ze Stolicą Apostolską⁴³. Synod nie wymienia władzy kompetentnej do erygowania uczelni katolickiej. Również niezadawalający jest podany przez dokument synodalny – podział na uczelnie katolickie państwowe i uczelnie katolickie, których status prawny regulują umowa rządu polskiego i Konferencji Episkopatu Polski działającej z upoważnienia Stolicy Apostolskiej⁴⁴. Mówiąc o prawie Kościoła do erygo-

³⁸ Por. S. Pasternak, Reorganizacja studiów kościelnych, Szczególnie wykładów Prawa kanonicznego w świetle „*Sapientia christiana*”, *Prawo Kanoniczne*, 23 /1980/ nr 3-4, s. 218.

³⁹ AAS 71/1979/469-521.

⁴⁰ Libreria Editrice Vaticana, 1990.

⁴¹ II PSP, s. 52.

⁴² Tamże, s. 52.

⁴³ *Ex corde Ecclesiae*, 15 VIII 1990 /= *Ex corde*/, art. 3.

⁴⁴ Por. II PSP, s. 56-57.

wania uczelni. Synod przywołuje postanowienie Konkordatu z 1993 roku: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi Katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych” /art. 15, ust. 1/⁴⁵. Odwołując się także do Konkordatu, Synod wspomina o dotacjach finansowych państwa na uczelnie⁴⁶. Statuty uczelni wyższych zarówno kościelnych, jak i katolickich zatwierdza kompetentna władza kościelna /por. kan. 816, § 2 KPK; por. „Ex corde”, art. 3/. Synod Plenarny nie zajmuje się sprawą statutów uczelni, Statuty w szczególności uczelni katolickich – o ile to jest możliwe i wskazane – winny uwzględniać przepisy prawa świeckiego, W związku z tym powstaje kwestia: chodzi z jednej strony, aby uczelnie katolickie nie utraciły swojej katolickiej tożsamości i autonomii, a z drugiej, aby miały równouprawnienie z uczelniami świeckimi.⁴⁷

Statuty określają strukturę wspólnoty akademickiej. Stanowią ją wykładowcy – pracownicy naukowcy, studenci i pracownicy administracji i obsługi. Dokumenty kościelne poświęcają wiele miejsca wykładowcom uczelni, żądając od nich kompetencji naukowych i odpowiedniej postawy etycznej. Sprawą wykładowców zajmuje się Synod Plenarny dość pobieżnie. Podkreśla kryzys kadrowy, jaki istnieje na uczelniach polskich. Jedną z jego przyczyn jest niewystarczający poziom nakładów na rozwój nauki, wskutek czego wielu dobrze przygotowanych, młodych naukowców opuściło kraj, a inni odchodzą z uczelni do pracy w przedsiębiorstwach i firmach⁴⁸. Synod wzywa wykładowców uniwersytetów i wydziałów katolickich do troski o ich katolicką tożsamość; zaś wykładowców przedmiotów z dziedziny wiary i obyczajów do zachowania ścisłej łączności z autentycznym nauczaniem Kościoła. Wzywa także do wzajemnej współpracy między uczelniami⁴⁹.

Synod apeluje o rozwój duszpasterstwa akademickiego i o poszukiwanie jego nowych form: „W Kościele w Polsce należy podjąć głębszą refleksję nad poszukiwaniem nowych form pracy duszpa-

⁴⁵ Por. tamże, s. 57.

⁴⁶ Por. tamże, s. 57.

⁴⁷ Por. G. May, *Die Hochschulen*, W: *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, hrsg. von J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983, s. 600.

⁴⁸ Por. II PSP, s. 56.

⁴⁹ Por. tamże, s. 53.

sterskiej w środowisku akademickim. Powinny zostać także stworzone nowe struktury organizacyjne tej pracy.⁵⁰ Duszpasterstwem akademickim należy objąć zarówno środowiska studenckie jak i nauczycieli akademickich. W tym celu biskup diecezjalny winien być w stałym kontakcie z władzami uczelni⁵¹.

3. Zadania szkoły

Synod Plenarny naucza: „Najważniejszym zadaniem szkół i uniwersytetów jest kształtowanie umysłów i serc uczniów i studentów, wspomaganie ich w zdobywaniu mądrości i korzystaniu z dóbr kultury, formowanie wrażliwości na dobro i piękno, wspieranie w uzyskiwaniu kompetencji zawodowych.”⁵²

Zatem zadaniem szkoły, na każdym jej poziomie jest wychowywanie, kształtowanie charakteru i kształcenie w różnych dziedzinach wiedzy. Zadanie to, rzecz rozumiała, inaczej spełniają szkoły podstawowe i średnie, a inaczej szkoły wyższe. Konkretyzując tę sprawę. Synod naucza odnośnie do zadań szkół podstawowych: „Do podstawowych zadań szkoły należy troskliwe kształtowanie władz umysłowych, rozwijanie zdolności wydawania prawidłowych sądów, wprowadzanie w dziedzictwo kultury, przekazywanie wiedzy, formowanie zmysłu wartości, przygotowanie do życia zawodowego, kształtowanie wśród uczniów o różnych charakterach i pochodzeniu społecznym ducha braterstwa, który prowadzi do wzajemnego zrozumienia”⁵³. Szkoła więc staje się środowiskiem kształtowania sumienia młodego człowieka, uczy go ładu społecznego i cnót społecznych, współżycia z innymi ludźmi oraz wyzbywania się egoizmu. Wiąże ona człowieka z kulturą i dziedzictwem kulturowym, dorobkiem przeszłych pokoleń, uczy szacunku dla przeszłości i historii własnego narodu, uczy patriotyzmu, wprowadza w życie społeczności lokalnej, regionalnej, narodowej, a także społeczności Europy i świata⁵⁴. Wydaje się, że Synod za mało miejsca poświęca wychowaniu do miłości Ojczyzny. Sprawa ta została zaniedbana w okresie PRL i dlatego wymaga zaprogramowanej

⁵⁰ Tamże, s. 60.

⁵¹ Por. tamże, s. 60.

⁵² Tamże, s. 49.

⁵³ Tamże, s. 50.

⁵⁴ Por. tamże, s. 50, 57-58.

długofalowej edukacji. Takiej edukacji wymaga także zapoznanie z kulturą europejską i przynależnością naszej kultury i jej związków z kulturą zachodnioeuropejską, która ma korzenie chrześcijańskie. Sprawa ta nabiera aktualnie szczególnej ważności ze względu na proces jednoczenia się Europy. Szerszego potraktowania wymagałby również program przygotowania wychowanków do uczestnictwa w życiu wspólnot lokalnych, a także wspólnot szerszych takich jak Kościół i Państwo.

Synod Plenarny zajmuje się szczególnymi zadaniami szkoły katolickiej: „Szkoła katolicka w duchu wolności i miłości pomaga uczniom, aby w rozwijaniu własnej osobowości kierowali się prawdą o nowym stworzeniu, którym stajemy się przez chrzest, a także, aby poznanie świata, życia i kultury człowieka, które stopniowo zdobywają było oświetlone wiarą”⁵⁵. Ta płynąca z wiary inspiracja wychowawcza nie umniejsza, lecz potęguje prawdziwie ludzką formację prowadzoną w szkole katolickiej. Jej celem jest wychowanie w duchu ekumenizmu i szacunku dla każdego człowieka. Wychowanie, które w każdej szkole jest autentycznym apostołstwem, nabiera specyficznego wymiaru w szkole katolickiej⁵⁶.

Wzywając do zwiększenia ilości szkół katolickich w Polsce i do intensyfikacji wypełnianych zadań „Synod apeluje do wszystkich odpowiedzialnych za istniejące w Polsce szkoły katolickie o takie przemyślenie ich założeń ideowych, dydaktycznych i wychowawczych, aby formowały one katolików świadomych swego powołania i miejsca zarówno w Kościele jak i we współczesnym społeczeństwie”⁵⁷.

Zadania szkół wyższych, określone w nauczaniu soborowym i w innych dokumentach kościelnych, bardzo szeroko omawia Jan Paweł II w przemówieniach wygłaszanych do świata nauki podczas pielgrzymek apostolskich i na spotkaniach z naukowcami w Watykanie. Nauczanie o zadaniach uczelni opiera Synod Plenarny o przywołane dokumenty, ale nie tylko. Odwołuje się także do polskich ustaw państwowych: „Ustawa o szkolnictwie wyższym do podstawowych zadań uczelni zalicza kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy, przygotowanie do wykonywania odpowiednich

⁵⁵ Tamże, s. 51.

⁵⁶ Por. tamże, s. 50-51.

⁵⁷ Tamże, s. 60.

zawodów, prowadzenie badań naukowych lub twórczej pracy artystycznej, rozwijanie i upowszechnianie kultury narodowej, pracę wychowawczą w duchu poszanowania praw człowieka, patriotyzmu, demokracji i odpowiedzialności za losy społeczeństwa i państwa, podejmowanie starań, aby w środowisku akademickim panował szacunek wobec prawdy i sumiennej pracy oraz atmosfera wzajemnej życzliwości”⁵⁸. Kościół w Polsce popiera tak wyrażone zadania uczelni.

Kościół naucza, że dla ludzkiego rozumu jest możliwe poznanie prawdy, łącznie z możliwością poznania prawdy najwyższej. Dlatego zadaniem każdej uczelni jest poszukiwanie prawdy i inspirowanie innych do jej poszukiwania. Zadanie to jest szczególnym zadaniem uczelni katolickich. Działalność każdego uniwersytetu, zmierzającego do uczciwego poszukiwania i przekazywania prawdy, proporcjonalnie do rodzaju wykładanych gałęzi wiedzy, winna zawierać następujące elementy: dążenie do integracji wiedzy, dialog między wiarą a rozumem, troskę o etyczny wymiar nauki i perspektywę teologiczną. Te elementy, w sposób eminentny, winny zawierać badania naukowe prowadzone na uniwersytecie katolickim. Nie może tu chodzić o „katolizację” uniwersytetu, gdyż instytucja ta zawsze musi realizować z całkowitą swobodą i autonomią własne cele, tzn. prowadzić badania naukowe, pogłębiać i przekazywać wiedzę w różnych dziedzinach⁵⁹. Dialog między rozumem a wiarą, tak istotny dla uniwersytetów katolickich, postrzega Synod następująco: „Szczególnym zadaniem wyższych szkół katolickich jest egzystencjalne jednoczenie w pracy intelektualnej dwóch porządków rzeczywistości, które nazbyt często są sobie przeciwstawiane, jak gdyby były wzajemnie sprzeczne: porządki te to z jednej strony poszukiwanie prawdy, a z drugiej pewność, że zna się już źródło prawdy – Jezusa Chrystusa, objawione Słowo Ojca”⁶⁰. Niezwykle ważnym zadaniem uczelni wyższych zwłaszcza katolickich i kościelnych, które posiada wymiar zarówno ad intra /wewnątrz wspólnoty uniwersyteckiej/, jak i ad extra /wobec społeczeństwa/, jest formacja formatorów. Ludzie uformowani przez uniwersytety będą spełniać w społeczeństwie,

⁵⁸ Tamże, s. 56.

⁵⁹ Por. P. Laghi, *Wezwanie do twórczego apostołstwa*, L'Osservatore Romano, wyd. polskie, 15/1994/ nr 9-10, s. 35.

⁶⁰ II PSP, s. 52.

a także na uniwersytetach kluczowe funkcje, także formacyjne⁶¹. Rola wychowawcza, jaką mają wypełniać absolwenci uczelni wymaga od nich należytego przygotowania duchowego. Dlatego Synod wzywa do prowadzenia badań nad duchowością chrześcijańską, psychologią duchowości oraz nurtami i formami duchowości pozachrześcijańskiej, jak również do poznania teologii świętości. Uczelnie katolickie i kościelne winny być forum owocnego dialogu światopoglądowego, ekumenicznego i międzyreligijnego. Uczelnie mają być miejscem współpracy zarówno w łonie samej wspólnoty uczelnianej, jak i między poszczególnymi uczelniami⁶². Uniwersytet katolicki troszcząc się o swoją tożsamość ma przypominać wszystkim uniwersytetom właściwe im posłannictwo: służbę prawdzie, dobru, wolności i integralnemu rozwojowi człowieka oraz obronę jego godności.

Zakończenie

W dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego jawi się program odnowy życia religijnego w Polsce. Dokumenty nie pomijają głoszenia prawdy poprzez szkoły na wszystkich poziomach. Szkoły te mają stać się skutecznym narzędziem ewangelizacji. Rola ta przypada zwłaszcza wyższym uczelniom, które są szczególnymi areopagami wiedzy, kultury i mądrości. Każda szkoła kształci i wychowuje. W ścisłej łączności z Ewangelią pozostają szkoły i uczelnie katolickie. Tam kształcenie i wychowanie jest inspirowane światłem Jezusa Chrystusa.

La missione di scuola nella luce del II Sinodo Plenario della Polonia

Il II Sinodo Plenario della Polonia intende di rinnovare la vita cristiana in Polonia. Nel programma di questo rinnovamento deve inserirsi pure la scuola di tutti i gradi e livelli. Il Sinodo presenta prima tutti i problemi – buoni e negativi – di scuola in Polonia. Essa ha bisogno della nuova evangelizzazione, ma anche è lo strumento di questa missione.

La scuola serve alla Nazione ed alla Chiesa, poiché educa e forma i bambini e giovani. In questa opera un ruolo importante compie la scuola cattolica. Tutta la comunità di scuola, e specialmente il potere dello Stato e responsabile del funzionamento e dello sviluppo di scuola.

⁶¹ Por. P. Poupard, Wiara i kultura, L'Osservatore Romano, wyd. polskie, 15/1994/nr 9-10, s. 37.

⁶² Por. II PSP, s. 61.